

Aldersrekorder for reliktpanter

Age records of relic plants

Keywords: Medieval relic plants, medieval castles, first records, history, Denmark.

Bernt Løjtman*

Abstrakt

Kendskabet til indførsel og dyrkning af en række kulturplanter er oftest baseret på skriftlige kilder. Forfatteren har registreret relik floraen fra 300 middelalderlige borgruiner i Danmark. For 54 af disse borge har man kendskab til tidspunktet for deres nedlæggelse, og derved får man en angivelse af, hvornår de fundne reliktpanter blev dyrket. Således aldersdateres 37 reliktpanter ud fra borgnedlæggelser til ældre tider, end de trykte kilder angiver.

Abstract

The sources for information about the introduction and cultivation of plants are often written records. In this paper the author has registered the relic flora from 300 medieval castles in Denmark. For 54 of these we know the precise date of the destruction of the castle in question which allows us to establish the latest possible date of cultivation. In the case of 37 relic plants comparison of dates in written records and dates of castle destruction suggest that cultivation of these plants must have been earlier than previously thought.

Allerede Jens Lind (1918) var inde på, at reliktpanter kunne aldersdateres. Således måtte reliktpanterne ved Bønnet Slotsruin være fra før 1700, da slottet brændte – slottet blev ikke genopført. Tilsvarende skriver Lange (2000) om blandt andet Italiensk Skilla (*Hyacinthoides italica*), at denne ved Kærstrup Borgruin må være fra før 1630, da borgen blev fraflyttet. Denne metode har forfatteren systematiseret.

Nedenfor aldersdateres 37 relikarter ved hjælp af tidspunkter for borgnedlæggelser. Der er i alle tilfælde tale om aldersrekorder i forhold til Lange (2000).

Det er især ægte levende fortidsminder som aldersdateres; det vil sige indførte arter, som står som meget gamle (middelalderlige) relikter.

Johan Lange aldersdaterer over 5000 arter – alle indførte kulturplanter. Det sker primært på grundlag af skrevne kilder, såvel publicerede som ikke publicerede. Botanikeres oplysninger om fund af makrofossiler anvendes også, se Jensen (1985)

og (1986). Hertil kommer Ødum's (1965 og 1978) aldersdateringer af dvaleplanter gennem C14-analyser. Johan Lange angiver flere steder førsteomtalen som netop det år, da planten blev indført til landet. For alle middelalder-arterne gælder det dog, at de sagtens kan have været i landet meget længe (århundreder), inden de første gang omtales i den meget sparsomme botaniske litteratur fra middelalderen.

Alm. Katost (*Malva sylvestris*). Alm. Katost er indført. Lange (2000) omtaler ikke Alm. Katost, skønt den er en gammel, indført kulturplante. Registreret ved Bastrup Stenhus, som blev forladt ca. 1250. Også fundet ved borgen på Sprogø, som blev nedlagt i 1200-tallet.

Alm. Katost er almindelig som relik. Arten blev anvendt som lægeplante og køkkenurt.

Bredbladet Klokke (*Campanula latifolia*). Bredbladet Klokke er både indigen og indført. Arten omtales ikke af Lange. Registreret ved Bjørnkær, som blev nedlagt inden 1400-tallet. Dog muligvis spontan ved Bjørnkær. Som sikkert dyrkningslevn står arten ved Bygholm, som blev nedrevet 1617.

Bredbladet Klokke forekommer hist og her som gammel relik. Arten blev især anvendt som prydblade og køkkenurt og måske også som farveplante.

Bukketorn (*Lycium barbarum*). Bukketorn er indført. Lange fører Bukketorn tilbage til 1700. Arten står ved Hammershus, som forfaldt efter 1660. De Bukketornklædte tangdiger i Æbeltoft er i øvrigt også mere end 300 år gamle.

Bukketorn er sjælden som meget gammelt kulturlevn. Arten anvendtes som hegnsplante.

Cypres-Vortemælk (*Euphorbia cyparissias*). Cypres-Vortemælk er indført. Med sikkerhed kan Lange kun føre Cypres-Vortemælk tilbage til 1837. Arten står ved Dronningholm, som forfaldt efter 1540'erne.

Cypres-Vortemælk forekommer hist og her som gammelt kulturlevn. Arten blev anvendt som lægeplante og prydblade.

Dansk Ingefær (*Arum alpinum* ssp. *danicum*). Dansk Ingefær er både indigen og indført. Arten er ikke medtaget af Lange. Dansk

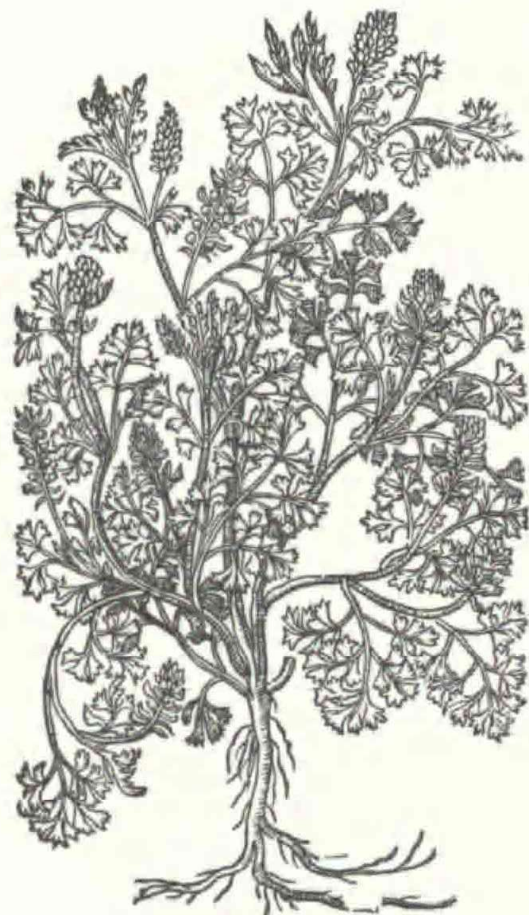

Fig. 1. Læge-Jordrøg (*Fumaria officinalis*) kan ved Kalø føres tilbage til før 1670'erne. Illustration fra Paulli (1648).

Ingefær står ved Refshaleborg, der blev ødelagt i 1256. Dansk Ingefær er dog muligvis spontan ved Refshaleborg. Det er den derimod ikke ved Bygholm, som blev nedbrudt 1617.

Dansk Ingefær forekommer hist og her som gammel relik. Arten blev især anvendt som lægeplante, køkkenurt og krydderurt og vel også som prydblant.

Dunet Gedeblad (*Lonicera xylosteum*). Dunet Gedeblad er både indigen og indført. Arten er ikke omtalt af Lange. Som gammel kulturrelik står den dog f.eks. ved Gl. Obdrupgård samt ved Kærstrup, som blev forladt i 1630.

Dunet Gedeblad er sjælden som gammel relik. Anvendt som sirbusk.

Døvnælde (*Lamium album*). Døvnælde omtales ikke af Lange, skønt der er tale om en meget gammel indført (og indslæbt?) kulturplante. Står ved Jungshoved, som blev ødelagt 1658-60.

Døvnælde er almindelig som kulturrelik. Arten blev især anvendt som lægeplante, køkkenurt og som bifoderplante.

Filtet Kongelys (*Verbascum thapsus*). Filtet Kongelys er indført og måske sjældent også indigen. Lange refererer, at arten er påvist arkæologisk fra 1200-tallet. Står ved Refshaleborg, som blev ødelagt i 1256. Filtet Kongelys står også ved Sminge Klosteruin. Sminge Kloster blev nedlagt i 1166.

Filtet Kongelys forekommer hist og her som relik. Arten blev især anvendt som lægeplante, teknisk plante, farveplante, kosmetikplante og som teplante.

Fingerbøl (*Digitalis purpurea*). Fingerbøl er indført. Lange kan med sikkerhed kun føre Fingerbøl tilbage til 1647. Arten står ved Gurre, som forfaldt i 1500-tallet. Står også på Drost Peders Høj, som formentlig blev opgivet før 1400.

Fingerbøl er ret almindelig som relik. Arten blev anvendt som prydblant og lægeplante.

Fliget Brombær (*Rubus laciniatus*). Fliget Brombær er indført. Lange kan kun føre Fliget Brombær tilbage til 1845. Arten står ved Gl. Hagsholm, som blev nedbrudt 1765.

Fliget Brombær forekommer kun sjældent som relik. Anvendt som bærbusk.

Glat Burre (*Arctium lappa*). Glat Burre er både indført og tilfældigt indslæbt og måske også indigen. Arten omtales ikke af Lange. Står som gammel kulturrelik ved blandt andet Bastrup (forladt ca. 1250) og ved Refshaleborg (ødelagt 1256).

Glat Burre er almindelig som relik. Arten blev især anvendt som trolddomsplante, teknisk plante, lægeplante og som køkkenurt.

Gul Burre (*Arctium nemorosum* ssp. *pubens*). Gul Burre er formentlig både indigen og indført. Gul Burre omtales ikke af Lange. Arten står ved Kalø Slot, som blev nedbrudt og forladt efter 1670'erne.

Gul Burre er meget sjælden som relik. Arten anvendtes som Glat Burre.

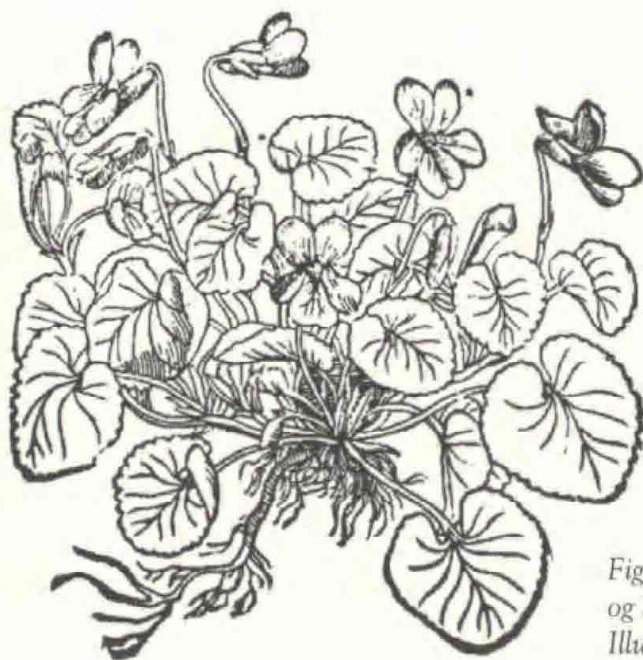

Fig. 2. Marts-Viol (*Viola odorata*) kan ved Bastrup og Sprogø føres tilbage til 1200-tallet. Illustration fra Paulli (1648).

Gærde-Kørvel (*Anthriscus caucalis*). Gærde-Kørvel omtales ikke af Lange, skønt der er tale om en indført (og tilfældig indslæbt?) kulturplante. Arten står ved Kalø Slot, som blev nedbrudt og forladt efter 1670'erne.

Gærde-Kørvel er ret sjælden som kulturrelikt. Arten anvendtes vel som køkkenurt og måske også som lægeplante.

Have-Ribs (*Ribes rubrum* ssp. *sylvestre*). Have-Ribs er indført og muligvis også sjældent indigen. Lange kan kun føre Ribs tilbage til 1647. Ribs står ved Bjørnkær, som gik af brug inden 1400-tallet.

Ribs forekommer kun ret sjældent som relikt. Ribs blev anvendt som bærbusk og lægeplante.

Kalmus (*Acorus calamus*). Kalmus er indført. Lange omtaler Kalmus fra midten af 1400-tallet. Arten står ved Vardehus, som blev ødelagt 1439.

Kalmus optræder hist og her som meget gammel relikt. Kalmus havde anvendelse som lægeplante, snapseurt og veterinærplante.

Klokke-Skilla (*Hyacinthoides non-scripta*). Klokke-Skilla er indført. Lange fører arten tilbage til 1650'erne. Arten står ved Kærstrup, som blev forladt 1630.

Klokke-Skilla er hyppig som relikt. Anvendtes som prydblante.

Kæmpe-Rejnfan (*Chrysanthemum macrophyllum*). Kæmpe-Rejnfan er indført. Lange fører arten tilbage til 1799. Arten står ved Hagenskov, som forfaldt efter 1741.

Kæmpe-Rejnfan er sjælden som relikt. Anvendtes som prydblante.

Læge-Hundetunge (*Cynoglossum officinale*). Læge-Hundetunge er indført. Lange fører arten tilbage til begyndelsen af 1400-tallet. Læge-Hundetunge står ved Bastrup, som blev forladt omkring 1250.

Læge-Hundetunge findes hist og her som relik. Arten anvendtes som lægeplante og farveplante.

Læge-Jordrøg (*Fumaria officinalis*). Læge-Jordrøg omtales ikke af Lange, skønt der er tale om en meget gammel, indført kulturplante. Står ved Kalø, som blev nedbrudt og forladt efter 1670'erne. Arten er hyppig som dvaleplante i udgravninger af klostre og borge, hvor arten formentlig er middelalderlig. Læge-Jordrøg er eksempelvis registreret ved udgravninger af Øm Kloster og Tønderhus.

Læge-Jordrøg optræder hist og her som relik. Arten anvendtes som lægeplante, halucinogen plante og trolddomsplante.

Læge-Oksetunge (*Anchusa officinalis*). Læge-Oksetunge er indført samt tilfældigt indslæbt. Lange fører arten tilbage til tidlig middelalder. Omtrent så gammel er forekomsten ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250.

Læge-Oksetunge er hyppig som relik. Arten anvendtes især som lægeplante.

Marts-Viol (*Viola odorata*). Marts-Viol er indført. Lange fører Marts-Viol tilbage til ca. 1300. Marts-Viol står ved Bastrup og Sprogø. De to borge blev forladt henholdsvis ca. 1250 og engang i 1200-tallet.

Fig.3. Rundbladet Katost (*Malva neglecta*) kan ved Sprogø føres tilbage til 1200-tallet. Illustration fra Paulli (1648).

Marts-Viol er almindelig som kulturrelik. Arten anvendtes som prydblade, bifoderplante, duftplante og som lægeplante.

Matrem (*Tanacetum parthenium*). Matrem er indført. Lange fører Matrem tilbage til 1400-tallet. Matrem står i en af Vesborgs voldgrave. Vesborg begyndte at skride i havet i slutningen af 1300-tallet.

Matrem er ret almindelig som relik. Anvendtes som lægeplante og prydblade.

Mørk Kongelys (*Verbascum nigrum*). Mørk Kongelys, som både er indigen og indført, omtales ikke af Lange. Mørk Kongelys står ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250. Arten er dog muligvis spontan ved Bastrup. Forekommer som dvaleplante i udgravninger ved Øm Klosterruin. Øm Kloster blev nedlagt kort efter reformationen.

Mørk Kongelys er ret almindelig som relik. Arten anvendtes som teplante, lægeplante, farveplante og kosmetikplante.

Natviol (*Hesperis matronalis*). Natviol er

indført. Lange fører Natviol tilbage til 1546. Arten står ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250.

Natviol forekommer hist og her som relik. Anvendtes især som duftplante og prydblante.

Panter-Gemserod (*Doronicum pardalianches*). Panter-Gemserod (Hjerterbladet Gemserod) er indført. Lange fører Panter-Gemserod tilbage til 1630. Arten står ved Gurre (tegløvnene). Gurre forfaldt i 1500-tallet. Står også ved Bygholm, som blev nedbrudt 1617.

Panter-Gemserod er temmelig sjælden som relik. Anvendtes som prydblante, bifoderplante og som lægeplante.

Pastinak (*Pastinaca sativa*). Pastinak er indført. Lange fører med tvivl Pastinak tilbage til ca. 1450. Pastinak står ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250.

Pastinak forekommer hist og her som relik. Arten anvendtes som køkkenurt, lægeplante og trolddomsplante.

Ramsløg (*Allium ursinum*). Ramsløg, som både er indigen og indført, omtales ikke af Lange. Ramsløg står ved Refshaleborg, som blev ødelagt 1256. Ramsløg er dog muligvis spontan ved Refshaleborg. Står eksempelvis også på Gl. Borreby's motte. Gl. Borreby blev nedlagt kort efter 1556.

Ramsløg forekommer hist og her som relik. Ramsløg anvendtes som køkkenurt, lægeplante, krydderurt og som bifoderplante. Ramsløg er påvist fra stenalderen (pollen).

Rundbladet Katost (*Malva neglecta*). Rundbladet Katost omtales ikke af Lange, skønt arten er en gammel, indført kulturplante. Rundbladet Katost står ved Sprogø's borgtårn. Sprogø blev nedlagt i 1200-tallet.

Rundbladet Katost forekommer hist og her som kulturrelik. Arten anvendtes som lægeplante og køkkenurt.

Rød Tandbæger (*Ballota nigra* ssp. *nigra*). Rød Tandbæger er indført. Lange fører arten tilbage til ca. 1400. Rød Tandbæger står ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250 og ved Næsholm, som blev ødelagt ved midten af 1300-tallet.

Rød Tandbæger forekommer ret almindeligt (kun hist og her i Jylland) som kulturrelik. Arten anvendtes som lægeplante og som bifoderplante.

Skov-Abild (*Malus sylvestris*). Skov-Abild omtales ikke af Lange, skønt der er tale om en gammel, indført kulturplante. Står blandt andet ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250 og ved Kalø Slot, som blev nedbrudt efter 1670'erne. Står også i flere formentlig middelalderlige vejhegn, f.eks. ved hovedgårdene Kalø (Rønne Gyde), Fusingø, Moesgård, Palsgård og Barritskov.

Skov-Abild er ret sjælden som relik. Arten anvendtes som frugttræ, farveplante, trolddomsplante, lægeplante og teplante.

Slangemyrder (*Scorzonera hispanica*). Slangemyrder (Have-Skorzoner) er indført.

Lange fører arten tilbage til 1630'erne. Slangemyrder står på det yderste næs af Vesborg, som begyndte at skride i havet i slutningen af 1300-tallet.

Slangemyrder er meget sjælden som relik. Arten anvendtes som køkkenurt og som lægeplante.

Solbær (*Ribes nigrum*). Solbær er både indigen og indført. Arten omtales ikke nøjere af Lange. Solbær står ved Skjoldnæs, som blev nedrevet kort efter 1567.

Solbær er sjælden som relik. Arten anvendtes som bærbusk og som teplante og snapseurt.

Stikkelsbær (*Ribes uva-crispa*). Stikkelsbær er indført. Lange kan kun føre Stikkelsbær tilbage til 1595. Stikkelsbær står ved Kærsgård, som faldt i kamp lige efter 1332. Arten står også ved Bjørnkær, som gik af brug inden 1400-tallet.

Stikkelbær forekommer hist og her som relik. Arten anvendtes som bærbusk og som lægeplante.

Sæbeurt (*Saponaria officinalis*). Sæbeurt er indført. Med sikkerhed kan Lange kun føre Sæbeurt tilbage til 1630. Sæbeurt står ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250.

Sæbeurt findes hist og her som relik. Sæbeurt blev anvendt som prydblade, teknisk plante (tøjvask) og som lægeplante.

Uldbladet Kongelys (*Verbascum thapsiforme*). Uldbladet Kongelys er indført. Lange kan kun føre arten tilbage til 1821. Uldbladet Kongelys står ved Bastrup, som blev forladt ca. 1250. Arten står også f.eks. ved Dronningholm, som forfaldt efter 1540'erne.

Uldbladet Kongelys forekommer hist og her som relik. Arten anvendtes som teplante, lægeplante, teknisk plante, farveplante og som kosmetikplante.

Vau (*Reseda luteola*). Vau (Farve-Reseda) er indført. Lange kan kun føre Vau tilbage til 1688. Vau står blandt andet ved Bastrup, Tårnborg og Kalø Slot, som blev forladt henholdsvis ca. 1250, midt i 1400-tallet og efter 1670'erne.

Vau er temmelig sjælden som relik, dog almindelig på Bornholm. Vau blev anvendt som farveplante.

Ægte Stormhat (*Aconitum napellus*).

Fig.4. Stikkelsbær (*Ribes uva-crispa*) kan ved Bjørnkær føres tilbage til 1300-tallet. Illustration fra Paulli (1648).

Ægte Stormhat er indført. Lange fører Ægte Stormhat tilbage til 1563. Dette tangeres af forekomsten ved Gurre. Gurre forfaldt i 1500-tallet.

Ægte Stormhat er sjælden som relik. Arten anvendtes som prydblade, lægeplante og giftplante.

Metode

I alt 300 middelalderborge (herunder alle de større borge) er registreret én eller flere gange for reliktplanter. 54 af disse borge kan aldersdateres, se tabel 1.

Skønt hovedparten af de 54 borge ligger afsides i en ofte øde egn, og selvom der ikke er anden yngre bebyggelse i området, så kan det ikke udelukkes, at der har været yngre bebyggelse med haver på nogle af stederne. Men om det rent faktisk er tilfældet, vil som regel kræve en nøjere arkæologisk undersøgelse.

Som eksempler på lokaliteter er næsten udelukkende anført borge, hvor reliktplanterne med rimelig sikkerhed kan antages at høre borgen til. Hjelm er f.eks. ikke med, da der findes anden nyere bebyggelse ved de 3 borge på denne lille ø. Et andet eksempel på en borg med nyere haver er Spøttrup. Man skulle ikke tro det, men ved Kærsgård ved Odder og ved Kærstrup på Tåsinge har der faktisk været nyere haver på borgtomterne – disse to borge er dog enkelte gange benyttet som eksempler. Kalundborg Slotsruin og Vordingborg Slotsruin er ikke med som lokalitetseksempler, da de er omgivet af nyere bebyggelse, hvorfor der er fare for floraforurening.

En længere række indigene arter er ikke medtaget, skønt de ved visse borge er gamle dyrkningslevn.

Eksempler er:

- Butbladet Skræppe (*Rumex obtusifolius*)
- Fladkravet Kodriver (*Primula elatior*)
- Gul Anemone (*Anemone ranunculoides*)
- Hulkravet Kodriver (*Primula veris*)
- Hulrodet Lærkespore (*Corydalis cava*)
- Hulsvøb (*Chaerophyllum temulentum*)
- Hvid Anemone (*Anemone nemorosa*)
- Liden Burrer (*Arctium minus*)

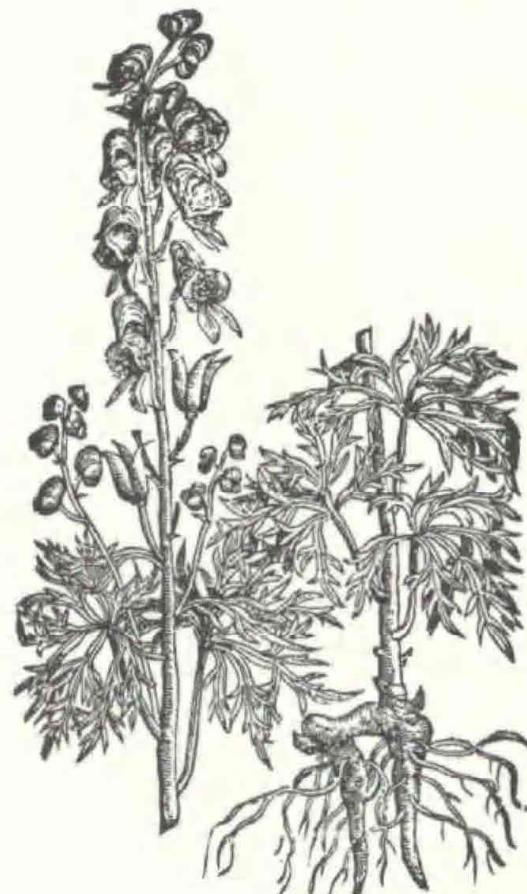

Fig.5. Ægte Stormhat (*Aconitum napellus*) kan ved Gurre føres tilbage til 1500-tallet. Illustration fra Paulli (1648).

Løgekarse (<i>Alliaria petiolata</i>)	Strand-Kvan
Rejnfan (<i>Tanacetum vulgare</i>)	(<i>Archangelica angelica</i> ssp. <i>litoralis</i>)
Skov-Forglemmigej (<i>Myosotis sylvatica</i>)	Svalerød (<i>Vincetoxicum hirundinaria</i>)
Skov-Løg (<i>Allium scorodoprasum</i>)	Tandfri Vårsalat (<i>Valerianella locusta</i>)
Sct. Hansurt	Tornet Tidsel (<i>Carduus acanthoides</i>)
(<i>Sedum telephium</i> ssp. <i>telephium</i>)	

Klosterruiner er ikke medtaget, da der ved de fleste af disse har været yngre bebyggelse. Eksempler er Vitskøl, Øm, Asmild, Eskilø, Antvorskov, Æbelholt og Maribo. Kun få klosterruiner f.eks. Glenstrup, Alling, Stubber og Sminge ligger isolerede og øde..

Lange (2000) nævner en del steder, at en given plante må være middelalderlig, fordi den er fundet ved en af de nævnte klosteruiner. Det er rigtigt, at f.eks. Vitskøl, Æbelholt og Antvorskovs maleriske ruiner ser meget middelalderlige ud. Men det var først sent – i 1700-tallet – at ruinerne blev dannet. Og ved f.eks. Øm og Vitskøl, som flere gange nævnes af Lange, har der været ubrudt havebrug siden reformationen.

Ældre end de planter, der står ved klostre, hovedgårde, møllegårde, præstegårde og i landsbyer, fiskerlejer og ved kirker, kan de 22 arter der kan optræde som meget gamle dvaleplanter, være.

Hvor disse dvaleplanter dukker op i udgravninger ved klostre, borge og i købstadsmidter, kan de vel ofte være middelalderlige.

Dvaleplanter er:

Agerkål (<i>Brassica campestris</i>)	Mangefrøet Gåsefod
Bleg Kongelys (<i>Verbascum lychnitis</i>)	(<i>Chenopodium polyspermum</i>)
Bondetobak (<i>Nicotiana rustica</i>)	Mørk Kongelys (<i>Verbascum nigrum</i>)
Bulmeurt (<i>Hyoscyamus niger</i>)	Opium-Valmue (<i>Papaver somniferum</i>)
Filtet Kongelys (<i>Verbascum thapsus</i>)	Pigæble (<i>Datura stramonium</i>)
Have-Malurt (<i>Artemisia absinthium</i>)	Rød Tandbæger (<i>Ballota nigra</i> ssp. <i>nigra</i>)
Hjertebladet Gåsefod	Skarntyde (<i>Conium maculatum</i>)
(<i>Chenopodium hybridum</i>)	Stor Hundepersille
Hvid Tandbæger	(<i>Aethusa cynapium</i> var. <i>gigantea</i>)
(<i>Ballota nigra</i> ssp. <i>foetida</i>)	Stortandet Hjertes pand
Korn-Valmue (<i>Papaver rhoeas</i>)	(<i>Leonurus marrubiastrum</i>)
Kors-Vortemælk (<i>Euphorbia lathyris</i>)	Uldbladet Kongelys
Læge-Hjertes pand (<i>Leonurus cardiaca</i>)	(<i>Verbascum densiflorum</i>)
Læge-Jordrøg (<i>Fumaria officinalis</i>)	Æselfoder (<i>Onopordum acanthium</i>)

Alle de anførte borge er undersøgt én eller flere gange. Oplysningerne om borgenes nedlæggelsestidspunkt er sammenstillet ud fra en bred vifte af videnskabelige historiske referencer, ligesom mange oplysninger er indhentet fra museer, især Nationalmuseet. Hovedkilden er Rikke Agnete Olsens 4 voldstedsbøger.

Table 1. Oversigt over borge hvis nedlæggelsestidspunkt kendes:

Asdal: nedrevet omkring 1800.	Jørgen Friis Hald: forfaldt i 1600-tallet.
Bastrup: formentlig forladt ved midten af 1200-tallet.	Kalundborg: forfaldt i sidste halvdel af 1600-tallet.
Bjørnkær: gik af brug inden 1400-tallet.	Kalø: nedbrudt efter 1670'erne.
Bygholm: nedrevet 1617.	Kelstrup: nedrevet 1650.
Bønnet: brændte 1700 og ikke genopført.	Kærsgård: ødelagt lige efter 1332.
Dronningholm: forfaldt efter 1540'erne.	Kærstrup: fraflyttet 1630.
Egholm: nedrevet 1391.	Lilleborg: ødelagt 1259.
Gammelhald: nedbrudt efter 1393.	Næsbyhoved: ødelagt 1534.
Gl. Arreskov: nedbrudt kort efter 1393.	Næsholm: ødelagt ved midten af 1300-tallet.
Gl. Barritskov: nedrevet 1914.	Perdeholm: nedbrudt 1248.
Gl. Borreby: forfaldt kort efter 1556.	Ravnsborg: nedrives i begyndelsen af 1500-tallet.
Gl. Broløkke: brændt 1898 og ikke genopført.	Refshaleborg: ødelagt 1256.
Gl. Fussingø: nedbrudt omkring 1790.	Riberhus: nedrevet efter 1680.
Gl. Hagsholm: nedbrudt 1765.	Sjørring: formentlig opgivet i 1300-årene.
Gl. Landting: forfaldt efter midten af 1800-tallet.	Skjern: ødelagt 1627.
Gl. Rugtved: nedbrudt omkring 1400.	Skjoldnæs: nedrevet 1567.
Gl. Søholm: nedbrudt omkring 1700.	Sprogø: nedlagt i 1200-tallet.
Gl. Aagaard: fraflyttet engang i 1600-årene.	Søborg: nedbrudt efter 1577.
Gurre: forfaldt fra 1500-tallet.	Søby: opgivet engang i 1300-tallet.
Hagenskov: forfaldt efter 1741.	Trøjborg: forfaldt efter midten af 1800-tallet.
Hakenør: nedbrudt kort efter 1572.	Tørning: gik i forfald efter 1597.
Hammershus: forfaldt efter 1660.	Tårnborg: ødelagt senest midten af 1400-tallet.
Helvedgård: nedbrudt kort efter 1555.	Vardehus: ødelagt 1439.
Himmelstrup: nedlagt engang i 1500-tallet.	Vesborg: begyndte at skride i havet ved slutningen af 1300-tallet.
Hindsgavl: forfaldt efter 1658.	Østerholm: nedrevet 1733.
Hjelm: ødelagt 1306.	Ålevad: ødelagt 1510/11.
Hjortholm: forfaldt 1535.	
Jungshoved: ødelagt 1659-1660, nedbrudt 1717.	

Nedenstående borge med kendt nedlæggelsestidspunkt er endnu ikke undersøgt af forfatteren:

Jylland: Votborg, Ørum, Gl. Estvadgård, Langeskærlund, Gl. Timgård, Nørrevold, Gl. Rørbæk, Ejsbøl, Knubholm, Søgaard, Brådeborg, Lundsgård, Mosbjerggård, Filipsborg, Sejlstrup, Vilbygård, Skeldegård, Gl. Hevringholm og Gl. Møgelkær.

Fyn: Borreby og Høgsholm.

Sjælland: Gl. Knabstrup, Nebbe, Gl. Sonnerupgaard, Nygård, Valgestrup, Hjortholm og Frøslevgård.

Tak

Rikke Agnete Olsen og Kim Elnef takkes for værdifuld hjælp. Også landets kulturhistoriske museer og ikke mindst Nationalmuseet takkes for uvurderlig hjælp.

Litteratur

Jensen, H.A., 1985: Catalogue of late and postglacial macrofossils etc. – København.

Jensen, H.A., 1986: Seeds and other diaspores in soil samples etc. – København.

Lange, J., 1997: "Klosterplanter" før klostre byggedes i Norden. - Fra Kvangård til Humlekule 27: 18-23.

Lange, J., 2000: Kulturplanternes indførselshistorie. – København.

Lind, J., 1918: Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger. – København.

Paulli, S., 1648: Flora Danica. – København.

Ødum, S., 1965: Germination of ancient seeds. – Dansk Botanisk Arkiv 29: 1-70.

Ødum, S., 1978: Dormant seeds in Danish ruderal soils. – Hørsholm.

*

Bernt Løjtnant
Platanvej 61,2
8900 Randers